

## Co víme o Indoevropanech:

Na základě analýzy ie. slovní zásoby víme, že:

- Indoevropané žili před etnickou diferenciací ve stádiu doby kamenné
- znali měď
- chovali dobytek (ie. \*gʷou₂- ‘hovězí dobytek’) včetně koz a ovcí
- dovedli obdělávat půdu (ie. \*H₂erH₃- ‘orat’)
- důležité místo v jejich životě zaujímal kůň (ie. \*eḱuos ‘kůň’)
- vyznávali animismus, tj. kult sil oživujících přírodu, nejvyššímu kultu se těšilo denní nebe (ie. \*dyēus ‘nebe’, skrt. dyauh ‘nebe’, lat. diēs ‘den’)

## Pravlast Indoevropanů:

různé domněnky, zakládající se na úvahách z lingvistické paleontologie, archeologických nálezích, paleobotanických úvahách aj.

- zpočátku hledána na východě, v oblasti za Kaspickým mořem
- později však převládl názor, že ležela v západnějších oblastech, ve východní nebo dokonce ve střední Evropě (srov. tzv. „argument buku“, „argument lososa“)
- dnes převládá názor, že ie. pravlastí byla nejspíše oblast ležící severně od Černého moře
- objevil se však i názor, že kolébkou Indoevropanů byl Přední Východ, případně Malá Asie.

## Sousedé nejstarších Slovanů v jejich pravlasti

Na severu sousedili ve 2. a 1. tisíciletí př. n. l. s Germány a Balty, na východě se západoíránskými kmeny (Skytové, Sarmati aj.), na západě s Kelty a na jihu s thráckými a ilyrskými kmeny. To potvrzuje území slovanské pravlasti v povodí Odry, Visly a středního Dněpru. A na tomto území se nachází nejvíce místních jmen (především hydronym) praslovanského původu.

## První zmínky o Slovanech

Antičtí autoři Slovany neznali.

Pokusy spojovat se Slovany některá etnická jména doložená u **Ptolemaia** nebo **Herodota** (5. stol. př. n. l.).

V Herodotově spisu *Skythie* jsou jako sousedé Skytů uváděni Neurové a Budinové (*Neuroi* a *Budinoi*), jejichž sídla by geograficky mohla odpovídat slovanské pravlasti. Někteří badatelé (L. Niederle, Z. Goląb) uznávají slovanský původ těchto kmenů, dnes ale většina badatelů má slavnitu těchto kmenů za příliš spekulativní.

Zpráva byzantského rétora Priska (5. stol. n. l.) císaři Theodosiovi III. o cestě k hunskému králi Attilovi – popisuje v ní setkání s lidem, který ho pohostil nápojem zvaným medos (dalo by se spojit s psl. \**medus*

‘med’ a ‘medovina’, je to však slovo obecně indoevropské, nemusel je tedy Priskos slyšet od Slovanů, ale od jiného ie. národa).

První spolehlivější zprávy o Slovanech jsou z poloviny 6. stol. n. l.

V polovině 6. století východořímský kronikář **Jordanés** sepsal dějiny Gótů – *Getica*. Když popisoval současnou situaci za hranicí Východořímské říše na dolním Dunaji, zmínil se o novém národě, který podle něho zaujal rozsáhlé prostory ve střední a východní Evropě, tam, kde jeho nedávní předchůdci ještě znali zcela jiné národy (objevují se u něj jména *Venethové*, *Sklaveni* a *Antové*)

Jordanés nebyl sám, kdo si „Sklavenů a Antů“ všiml. Ještě podrobněji se o nich zmiňuje jeho současník **Prokopios z Kaisareie**, který ve svých oficiálních historických knihách popsal války impéria s Ostrogóty, Vandaly a Peršany a Slovany poznal nejspíše jako nájemné bojovníky při byzantském tažení v Itálii. Novému početnému národu, který začal znepokojovat severní hranice Východořímské říše, věnoval na stránkách svých děl mnohem větší prostor než Jordanés. Povšiml si jeho původu, dělení, způsobů, náboženské víry i chování k zajatcům.

Další popis je v díle připisovanému byzantskému císaři Maurikiovi (vládl v letech 582–602), nazvaném *Strategikon*. Navrhuje v něm bojovou taktiku proti Slovanům a Antům.

## K původu jména *Slovan*

psl. \**Slověninъ*, plurál *Slověne* – kontinuanty ve všech slovanských jazycích včetně staroslověnštiny: stsl. *Slověninъ*, b. arch. *slovjan(in)*, mk. *Sloven*, srb., ch. *Slòvĕn*, sln. arch. *Sloven*, slk., č. *Slovan*, luž. *Słowjan*, p. *Słowianin*, br. *slavjanín*, ukr. *slov'janýn*, r. *slavjanín*; sln. *Slovénec*, chorv. *Slovinac*, *Slovák*

původ nejasný, výkladů celá řada:

1. někteří spojují \**Slověninъ* s kořenem obsaženým v hydronymech (např. str. *Slovutičъ*, r. *Sluja*, p. *Slawa*, *Slawica*, srb., ch. *Slavnica*, lit. *Šlavė*) i v apelativech (ř. *κλύζειν* ‘mýt’, lat. *cluere* ‘čistit’, *cloāca* ‘odpad’ aj. < ie. \**k̑leu(H)*- ‘mýt, čistit’.

Podle tohoto výkladu by tedy \**Slověninъ*, v plurálu \**Slověne* bylo původně buď obyvatelské jméno odvozené od určitého hydronyma, nebo pojmenování obyvatel kraje bohatého na vodní toky.

2. někteří odvozují \**Slověninъ* od kořene obsaženého ve slovese \**sluti*, \**slovq* ‘nazývat se, znamenat’.

Slované by tak byli ti, kteří mluví srozumitelným jazykem.

(alb. *shqiptar* ‘Albánc’ od *shqipon* ‘mluvit’;

opozitum k *Němьць* ‘Němec’ od adjektiva *němь* ‘němý’)

3. Některé další výklady:

a) přejetí původního germ. označení Slovanů, odvozeného od slovesa doloženého v gót. *slawan* ‘mlčet’ (Slované by podle tohoto výkladu byli „ti, kteří mluví nesrozumitelně, jsou němí“)

b) spojování se slovanským *sloboda* ‘svoboda’, gót. *sibja* ‘rod’ (Slovan by podle tohoto výkladu byl „člen rodu, příbuzenské komunity“)

c) odvozování od kořene *\*selbh-* ‘sám, týž’ (*Slověne* by tak původně byli ‘lidé téhož, vlastního kmene’)

### K původu jména *Čech*

Původně izolovaný název jednoho kmene při soutoku Labe a Vltavy, dnes ethnonymum obyvatelstva českých zemí.

Stsl. *Čechъ*, b. mk. *čech*, srb./ch. *Čěh*, sln. *Čéh*, slk. č. *Čech*, p. *Czech*, východosl. *Čech*.

Etymologie je nejasná.

Tradiční výklad v kronikách (Kosmas, Dalimil) vysvětloval pouze vznik toponyma *Čechy* podle jména praotce Čecha. Ale přenos antroponyma na zemi a na kmen, resp. národ tímto způsobem není pravděpodobný.

Výkladů je celá řada, např.:

1. spojuje se s koř. *\*čel-* ‘rod’, obsaženým např. v psl. *\*čelověkъ*, *\*čel’adъ*, počítá se tedy s původním apelativem ve významu ‘člen rodu’.

2. předpokládá se pojmenování jména *Čech* podle místa osídlení: *Čechy* < *\*čachy* ‘\*suchá návrší’ < psl. *\*čachnōti* ‘vysychat, chřadnout’.

## ***Co je to etymologie***

= diachronní jazykovědná disciplína odhalující původ slov a celých slovních rodin.

---

č. *soužit, zúžit*

stč. *súžiti* (psl. \* *ϕzъkъ* ‘úzký’)

**Deetymologizace** = ztráta etymologické průhlednosti daného slova vlivem hláskového a sémantického vývoje

**Slovo značkové** = slovo bez zjevných lexikálních souvislostí, bez jasné motivace vzniku, etymologicky neprůhledné

**Slovo popisné** = slovo, jehož způsob tvoření a motivace vzniku je jasná, etymologicky průhledné

**Etymon** = prvotní rekonstruovaná forma lexému a jeho původní, etymologický význam

např. etymon českého a obecně slovanského slova *plakat* (psl. \**plakati*) a příbuzných slov v jiných ie. jazycích (ř. *πλήσσω* ‘tluču’, lat. *plangere* ‘bít se v prsa’, *planctus* ‘pláč’, gót. *flōkan* ‘oplakávat’ aj.) je ie. kořen \**plāk-/plāg-* (< \**pleH<sub>2</sub>k-/pleH<sub>2</sub>g-*) s primárním,

etymologickým významem ‘bít, tlouci’. Dnešní význam ‘plakat’ je  
výsledek významového posunu od významu ‘bít se v prsa na znamení  
smutku’

---

### Historickosrovnávací metoda

= základní metoda historickosrovnávací jazykovědy, která kombinuje  
zkoumání jevů doložených v historii jednoho jazyka se srovnáváním  
odpovídajících údajů v jazycích příbuzných.

---

č. *lepit, lpět a lnout*:

*lepit* (b. *lepjá*, mk. *lepi*, srb. ch. *ljèpiti, lijèpiti, lépiti*, sln. *lepiti*, slk.  
*lepiť*, hl. *lěpic*, dl. *lěpiś*, p. *lepić*, r. *lepít*’, ukr. *lipýty*, br. *ljapíc*’, vše  
‘lepit’ aj.) < psl. *\*lěpiti* < ie. *\*loip-* ‘pomazat tukem, lepit (se)’ (>  
stind. *lepayati* ‘pomazává’, gót. *bi-láibjan* ‘zanechávat’)

*lpět* (slk. *l’pieť*, stč. *lpěti*, č. *lpět*, stp. *lpieć*, p. dial. *lpić*, vše ‘přiléhat,  
lpět’ aj.) < psl. *\*lbpěti* < ie. *\*leip-* ‘pomazat tukem, lepit (se)’ (> stind.  
*limpati* ‘maže, lepí’, ř. *λίπος* ‘tuk’, sthněm. *bilīban*, něm. *bleiben*  
‘zůstávat’, lit. *lįpti* ‘lpět, uváznout’ aj.)

*lnout* (slk. *l’nut*’, p. *lnąć, lgnąć*, r. *pril’núť*’ aj., vše (při)lnout, (při)lepit  
se’) < psl. *\*lbpnōti*

psl. *\*lěp-* a *\*lbp-* = dvě varianty jednoho kořene, jen odlišené  
ablautem kořenového vokálu

---